

Webbstöd leksaker, skapandematerial och idrottsmateriel

Inledning

En studie gjord på Danmarks Tekniske Universitet visar att plastleksaker kan innehålla kemikalier i så stora mängder att det kan anses potentiellt hälsoskadligt för barn. Det rör framför allt mjukgörare, flamskyddsmedel och doftämnen. Att ställa krav i offentlig upphandling är ett sätt att minska risken för hälsoskadliga ämnen i leksaker.

Att utsättas för skadliga ämnen kan ge effekter långt senare i livet och barn är känsligare än vuxna, bland annat eftersom de fortfarande växer och deras organ inte är fullt utvecklade. Några exempel på effekter är eksem, allergi och astma samt hormonstörande effekter som på längre sikt kan leda till fetma, cancer, diabetes, koncentrationsstörningar, för tidig pubertet samt svårigheter att själv få barn.

Leksaker måste vara CE-märkta för att få säljas. De uppfyller då leksaksdirektivets krav på mekanisk och fysikalisk säkerhet och innehåller till exempel inte smådelar, om de inte är försedda med särskild varningstext om det. När det gäller innehåll av hälsofarliga ämnen kan man använda hållbarhetskriterierna för att ställa ännu hårdare krav i upphandlingen. Hållbarhetskriterier finns även för skapandematerial och vissa typer av idrottsmateriel (Bollar och yoga/gymnastikmattor) som inte omfattas av leksaksdirektivets krav.

Beslut som fattas innan upphandlingen kan ha betydelse för påverkan på olika hållbarhetsaspekter vid inköp av leksaker, skapandematerial och idrottsmateriel. En viktig del är att besluta om vad som ska ingå i sortimentet som ska upphandlas. Vissa produkter uppfyller inte alla hållbarhetskriterier, man kan då behöva se över hur behovet av dessa produkter ser ut. Läs mer under upphandlingsprocessen längre ner.

[Upphandla för en giftfri miljö](#)

[Giftfri förskola](#)

[Om kemikalier i barns vardag \(kemi.se\)](#)

[Om kemikalier i plastleksaker \(ri.se/sv/substitutionscentrum\)](#)

Vad är en leksak?

Leksaker är alla produkter som uppfyller kraven i [direktiv 2009/48/EG om leksakers säkerhet](#) (leksaker-direktivet) och är CE-märkta. Leksaksdirektivet omfattar produkter som utformats eller är avsedda som leksaker för barn under 14 år oavsett om det är produktens enda syfte eller inte. Även vissa skapandematerial och idrottsmateriel avsedda för barn under 14 år kan vara CE-märkta som leksaker. Några exempel är färgpennor, tuschpennor, kriter, fingerfärger och bollar. De definieras då som leksaker.

Eftersom det är leverantören /tillverkaren som avgör om en produkt är en leksak och därmed ska CE-märkas finns det produkttyper på marknaden som kan vara både leksaker och skapandematerial. Det beror på hur den enskilda produkten bedömts av leverantören/tillverkaren. Några exempel på sådana produkttyper är färg- och tuschpennor, vattenfärger/färgblock och leror. Är produkten CE-märkt är det en leksak, annars är det skapandematerial. Det finns också produkttyper som kan vara både leksaker och idrottsmateriel, ett exempel är bollar. Är bollen CE-märkt är den en leksak, annars

idrottsmateriel. EU-kommissionen har gett ut ett antal vägledande dokument om vad som ska betraktas som en leksak.

Produkter som inte är CE-märkta definieras inte som leksaker. Det kan till exempel vara skapandematerial och idrottsmateriel som nämnts ovan. De är inte leksaker men omfattas av hållbarhetskriterierna i egna undergrupper. Lekplatsutrustning och barnavårdsartiklar, som till exempel nappar och nappflaskor, omfattas däremot inte av hållbarhetskriterierna. De är heller inte CE-märkta som leksaker.

[Om märkning av leksaker \(konsumentverket.se\)](#)
[EU-kommissionens vägledningar till leksaksdirektivet](#)

Inköpsprocessen

Att ställa krav på innehåll av hälsofarliga ämnen ingår i flera av de olika stegen i inköpsprocessen.

[Giftfri miljö i inköpsprocessen](#)

Förutom att ställa krav i upphandlingen är det särskilt viktigt att tänka på behovsanalys och implementering av avtal vid upphandling av leksaker, skapandematerial och idrottsmateriel till förskolan.

[Ställ krav för att minska mängden farliga ämnen](#)

Behovsanalys

Innan upphandling av leksaker och hobbymaterial påbörjas är det viktigt att analysera vilka behov verksamheten har. Utgå från användarnas behov. Det kan vara bra att tänka på att önskemål och behov inte alltid är samma sak.

Saker man behöver tänka på i behovsanalysen:

- Behöver vi specifika produkter eller kan vi ställa krav på pedagogisk funktion?
- Hur påverkar val av sortiment säkerheten? Ska hela sortimentet vara CE-märkt? Behöver vi andra produkter än leksaker (t. ex. ej CE-märkt skapandematerial och idrottsmateriel)
- Vilka blir konsekvenserna av hållbarhetskraven på sortimentet?

Jämställdhet vid upphandling av leksaker och skapandematerial

I ett jämställt samhälle svarar all offentligt finansierad verksamhet mot både flickors och pojkars villkor och behov. Upphandling kan bidra till ett jämställt samhälle genom att ställa jämställdhetskrav på de leksaker och hobbymaterial som köps in. Styrts eller begränsas upphandlingarna av könsstereotypa val? Upphandlas dockor i syfte att vara flickleksaker och bilar att vara pojkleksaker? Det är viktigt att försöka se invanda mönster vid upphandlingarna.

Det behöver följas upp hur produkterna som köps in används för att kunna ta reda på om upphandlingsbudgeten fördelas rättvist till olika grupper av flickor och pojkar.

För att få stöd att analysera jämställdhetsperspektivet i upphandling finns en vägledning och checklista framtagen av Upphandlingsmyndigheten och SKR:

<https://www.upphandlingsmyndigheten.se/om-hallbar-upphandling/socialt-hallbar-upphandling/jamstalldhet/>

Barns rättigheter i upphandlingar av leksaker och skapandematerial

Barn har enligt barnkonventionen rätt att uttrycka sina åsikter i alla frågor som rör dem.

Upphandlingar av leksaker och hobbymaterial rör dem eftersom det är barn och unga som till störst del kommer använda de som köps in. Därför ska deras åsikter om det som upphandlas beaktas. Dels för att det är en rättighet, dels för att upphandlingarna blir bättre om de som använder produkterna får lämna synpunkter på hur det som har köps in fungerar och vad vill de köpa in i framtiden. Barnens röster ger nödvändig och värdefull kunskap inför ett beslut.

Hur det går till får lösas från fall till fall, kunskap om barns åsikter kan hämtas från olika håll. Det är viktigast med ett helhetstänk i upphandlingen.

För råd och stöd finns mer information på följande sida:

<https://www.upphandlingsmyndigheten.se/om-hallbar-upphandling/socialt-hallbar-upphandling/barns-rattigheter-i-upphandling/>

Tillgänglighet och universell utformning

Alla barn har rätt att leka och vara kreativa, oavsett funktionsförmåga. Det är viktigt att tidigt i processen utgå från perspektivet universell utformning så att produkterna som upphandlas är användbara för så många barn som möjligt, utan extra anpassningar. Universell utformning utgår från att alla är olika och har olika behov och förutsättningar. Kärnan är att involvera användarna och icke-användare. Upphandlande myndigheter kan använda universell utformning genom att ställa krav på att leverantörer involverar möjliga användare i utvecklingsprocesserna, användare med en mångfald av egenskaper och förmågor.

För mer information om upphandling av varor och tjänster som är tillgängliga för alla:

<https://www.upphandlingsmyndigheten.se/om-hallbar-upphandling/socialt-hallbar-upphandling/upphandla-varor-och-tjanster-som-ar-tillgangliga-for-alla/>

Funktionskrav

Om man specificerar sortimentet snävt, till exempel genom att ställa krav på pussel med 100 bitar och endast tillåta några få procents avvikelse, blir det svårt för nya leverantörer att lämna anbud om de till exempel har pussel med 110 bitar. Resultatet blir då att man får likadana produkter som tidigare.

Fundera på om ni kan ställa krav på vilka pedagogiska funktioner leksakerna ska fylla i stället för att detaljerat specificera vilka produkter som ska ingå i sortimentet. Vore det möjligt att efterfråga produkter som utvecklar barnens finmotorik eller kreativitet? Kan man ställa krav på att det ska finnas produkter som passar olika barn med olika behov?

Säkerhet/CE-märkta produkter

Produkter som är CE-märkta uppfyller kraven i leksaksdirektivet på mekanisk och fysikalisk säkerhet och innehåller till exempel inte smådelar om de inte är försedda med särskild varningstext om det.

Ej CE-märkta produkter

Om man bara upphandlar CE-märkta leksaker kan vissa produkter saknas, till exempel vissa kulörer och färgnyanser som bara finns i akrylfärger som inte är avsedda för användning av barn eftersom de kan innehålla tungmetaller. Det kan också finnas behov i den pedagogiska verksamheten av produkter som inte är leksaker. Här behöver man göra en avvägning mellan säkerhetskrav och pedagogiska krav när man analyserar behoven.

Hållbarhetskrav

När man definierar vilka produkter som ska ingå i sortimentet behöver man även tänka på vilka hållbarhetskrav man vill ställa i upphandlingen. Vill man till exempel ställa krav på halogenfri plast/PVC-fritt sortiment kan man inte ställa krav på att till exempel klistermärken med ögon, som ofta består av PVC, ska ingå i sortimentet. Man behöver då överväga om det är produkten eller hållbarhetskravet som är viktigast för den upphandlande organisationen.

Det är också viktigt att fundera på vilken kompetens och vilka resurser organisationen har för att kunna följa upp de krav man ställer.

Ställa krav på märkning

Att använda krav på märkning i upphandling underlättar arbetet med kravställning och uppföljning. För att kunna ställa krav på märkning måste märkningen uppfylla sex förutsättningar som beskrivs i LOU (Lagen om Offentlig Upphandling). Det går inte på förhand att säga att en viss märkning går att använda för upphandling av en specifik produkt. Det beror på att märkningskraven ska vara lämpliga för att definiera det som ska upphandlas utifrån behoven och den upphandlande organisationens egna målsättningarna i den aktuella upphandlingen.

[Användning av märkning](#)

För leksaker och skapandematerial finns det några få märkningar, till exempel Nordisk Miljömärkning (Svanen) för leksaker respektive kontors- och hobbyartiklar samt Danska Fællesrådet for Formnings- & Hobbymaterial (A-märkning). För skapandematerial av textil finns även textilmärkningar som till exempel Ökotex, GOTS, bluesign, Nordisk Miljömärkning (Svanen), EU Ecolabel och Bra Miljöval.

[Ställ krav för att minska mängden farliga ämnen](#) (Verksamhetens medverkan i behovsanalysen)

[Giftfri miljö i inköpsprocessen](#) (Behovsanalys)

[Stöd för att göra en behovsanalys](#)

[Stöd för att ställa funktionskrav i upphandling](#)

Implementering av avtal

Det är viktigt att alla som är berörda av avtalet får den information de behöver för att kunna använda avtalet så som det är tänkt. Det ska vara lätt för medarbetarna att köpa varor på rätt sätt, det vill säga att endast avropa produkter som ingår i avtalet från kommunens ramavtalsleverantör. Ett sätt att underlätta för den som beställer kan vara att ta fram en intern vägledning med kommunens inköpsrekommendationer för avrop.

[Giftfri miljö i inköpsprocessen](#) (Implementera avtalet)

[Ställ krav för att minska mängden farliga ämnen](#) (Underlätta för dem som ska beställa)

Socialt hållbar upphandling av leksaker och hobbymaterial/risakanalys

Lek-, sport-, och hobbyartiklar består i stor utsträckning av liknande material och råvaror och har gemensamt att de har en global leveranskedja som omfattar ett flertal högriskländer. Tillverkning kan ske i ett stort antal länder men för vissa produkter sker tillverkningen i stor utsträckning i särskilda regioner. Produktgruppen lek-, sport-, och hobbyartiklar bedöms innebära höga risker. Det beror på att produktionen aktualiserar risker inom samtliga områden

- männsliga rättigheter
- arbetares rättigheter
- miljö
- korruption

Läs mer i riskanalystjänsten /LÄNK/

Lagstiftning för leksaker

Det finns mycket lagstiftning som rör leksaker. Kemikalieinspektionen har tagit fram ett faktablad ”Kort om regler för kemikalier i leksaker”. Det finns även mer utförlig information om regler för leksaker på Kemikalieinspektionens webbplats.

Faktablad - [Kort om regler för kemikalier i leksaker](#) (kemi.se)

[Om regler för leksaker](#) (kemi.se)

Några exempel på regler och lagstiftning som gäller för leksaker är:

Leksaksdirektivet (EG) 2009/48

Ett omfattande regelverk för leksaker är beslutat på EU-nivå genom leksaksdirektivet (2009/48/EG). Direktivet handlar om leksakers säkerhet och innehåller regler om kemikalier, allmän säkerhet och elsäkerhet. Leksaksdirektivet är det mest omfattande regelverket för leksaker, men det finns även krav på leksaker i flera andra regelverk som gäller parallellt.

Reach (EG) 1907/2006

Reach är den europeiska kemikalieförordningen. Inom REACH finns till exempel bilaga XVII som omfattar begränsningar och förbud av olika ämnen som får finnas i varor och kemiska produkter

Kandidatförteckningen

Kandidatförteckningen är en lista över ämnen som identifierats som särskilt farliga ämnen (Substances of Very High Concern förkortas SVHC). Det är ämnen som är cancerogena, hormonstörande, kan skada arvsmassan, störa reproduktion eller är särskilt miljöfarliga. Ämnen är kandidater för att hamna på tillståndslistan i Reach, bilaga XIV.

RoHS

Om leksaken är elektrisk måste den uppfylla kraven i RoHS-direktivet (2011/65/EU), som bland annat begränsar innehåll av vissa farliga tungmetaller och bromerade flamskyddsmedel.

CE-märkning

Leksaker måste vara CE-märkta för att få säljas. Genom CE-märket bekräftar tillverkaren att leksaken uppfyller kraven i gällande EU-lagstiftning. Tänk på att CE-märkningen inte är en garanti för att en leksak uppfyller kraven i samtliga regler som gäller för leksaker, utan endast leksaksdirektivets krav.

Alla produkter är inte lämpliga för små barn under tre år. Dessa produkter har en märkning som anger detta.

Harmoniserade standarder

Det finns flera standarder som används för att testa och säkerställa att leksakerna uppfyller kraven i leksaksdirektivet. Standarderna förtydligar de övergripande säkerhetskrav som finns i lagen. Uppfyller en produkt de krav som finns i en harmoniserad standard så uppfyller även produkten lagstiftningen. Många av kemikaliekraven i direktivet täcks in av EN71- standarder, men inte alla.

[Harmoniserade standarder](#) *EN 71 Leksaker – Säkerhetsregler aktuella för offentlig sektor:*

71-1 Mekaniska och fysikaliska egenskaper

71-2 Brännbarhet

71-3 Migrering av vissa grundämnen

71-4 Experimentlådor för kemi

71-5 Kemiska leksaker

71-7 Fingerfärger – krav och provningsmetoder

71-12 N-nitrosaminer och N-nitroserbare ämnen

71-13 Doftspel, kosmetiklådor och smakspel

EN 62115 Elektriska leksaker

Det finns även några icke harmoniserade (frivilliga) EN 71-standarder:

71-9 Organiska kemikalier - Krav

71-10 Organiska kemikalier – Provtagning och metoder för extraktion

71-11 Analysmetoder för organiska föreningar